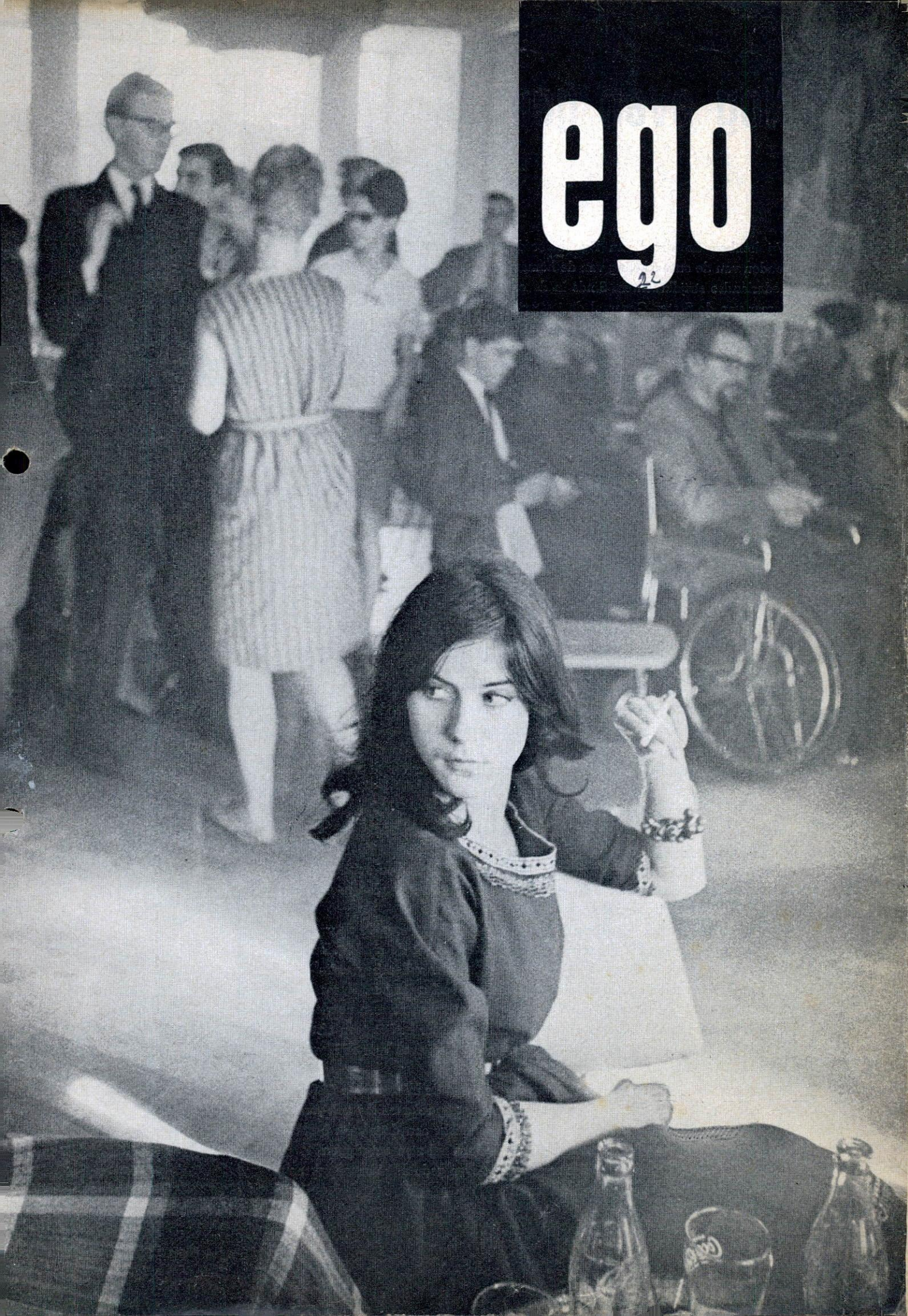

ego

22

Nog even geduld

Wij hebben de lezers van Ego beloofd hen regelmatig op de hoogte te houden van de ontwikkeling van de humanistische geestelijke verzorging in de Nederlandse strijdkrachten. Sinds in december van het vorig jaar de Tweede Kamer van de Staten-Generaal de invoering van de humanistische verzorging had aanvaard, hebben ons van verschillende kanten vragen bereikt over het tijdstip waarop deze invoering nu werkelijk zou plaatshebben.

Men zal wel begrijpen dat wij niets liever willen dan dat dat zeer spoedig is.

Wie echter even nadenkt, zal ook zelf wel tot de conclusie kunnen komen dat er nog heel wat moet gebeuren voor men van een principiële uitspraak tot praktische uitvoering komt. Ik zou een lang verhaal kunnen schrijven over de vele grotere en kleinere zaken die daarvoor geregeld moeten worden.

Nu de kogel door de kerk is, heeft niemand er belang bij dat er voorbarig en onberaden wordt begonnen. Men kan ervan verzekerd zijn dat de humanistische verzorging door velen met kritische ogen zal worden bekeken en wij hebben er dus zelf alle belang bij dat er meteen goed wordt begonnen.

Onze aandacht is wel volledig op deze zaak geconcentreerd en de lezers vinden b.v. in dit nummer van Ego een artikel van dr. J. P. van Praag, de voorzitter van het Humanistisch Verbond, waarin deze nog eens enkele belangrijke punten van de humanistische verzorging bespreekt.

Wat de praktische invoering betreft, kunnen we nu het volgende mededelen:

Het ligt in de bedoeling dat de hoofdgraadsman op 1 februari in dienst zal treden. Wanneer de lezers van Ego dit nummer onder ogen krijgen, is dat waarschijnlijk reeds een feit.

Er is dan echter van werkelijke geestelijke verzorging in de kazernes nog geen sprake. De eerste taak van de hoofdgraadsman zal zijn om kennis te maken met de vele militaire autoriteiten en commandanten; om daarna het werk te gaan voorbereiden dat de overige vier raadslieden straks in kazernes en legerplaatsen zullen moeten verrichten.

Deze overige raadslieden zullen waarschijnlijk eerst op 1 juni a.s. in dienst treden (men moet ook bedenken dat we enkele maanden nodig hebben om deze mensen vrij te maken uit hun huidige werkkring). Zij zullen dan eerst een voor alle geestelijke verzorgers noodzakelijke opleiding moeten doorlopen, die hen in staat zal stellen om zich zonder aanpassingsmoeilijkheden in militaire kringen te kunnen bewegen.

Als dat gebeurd is, staan langzamerhand de vakanties voor de deur, zodat eigenlijk op dit ogenblik al wel gesteld kan worden dat de raadslieden niet voor half augustus hun eigenlijke werk in de kazernes zullen beginnen.

Ik begrijp dat dat allemaal voor de ongeduldigen veel te lang duurt, maar ook zij zullen zich bij deze niet te ontkomen gang van zaken moeten neerleggen.

Men make zich niet ongerust: uitstel betekent dit keer beslist geen afstel.

Men moet dus ook nog even wachten met het zich opgeven voor de humanistische verzorging.

Daarover komen straks natuurlijk van de zijde van de minister van Defensie de noodzakelijke directieven. Men kan er daarnaast op rekenen dat ook van de zijde van het Humanistisch Verbond zoveel aandacht aan deze zaak besteed zal worden, dat geen belangstellende zich de kans zal zien ontglippen.

Op het ogenblik moeten we dus zeggen: nog even geduld! Maar we rekenen straks op de ongeduldigen en vele anderen!

Red.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 22 — februari 1964
2de jaargang

Redacteur: H. Lips (Hoofd Geestelijke Verzorging)

Adres redactie:

Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Driebergen
telefoon 03438 — 2471

Adres administratie:

Lothariuslaan 70, Bussum

Vaste medewerkers:

Mw. A. C. W. B. v. d. Hage-Rens
Jan Brouwer
Th. Hartsuiker
R. Jans
R. v. Kamp
Henk J. Meier
Johan v. Nieuwenhuizen
G. Schuurman
B. Vuysje
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 5,— per jaar
Dienstplichtige militairen ontvangen
het blad op aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

*Instuif, jonge mensen, jazz-platen.
Een sfeer die velen van ons kennen.
Het was weer Leonard Freed die
dit fotografisch vastlegde. Wachtend
op het juiste moment en de juiste
plaats. Zo werd het weer een plaat
die overal genomen kon zijn: een
beeld van onze tijd.*

Een belangrijk moment

Er zijn belangrijker dingen in de wereld, maar het is beslist niet zonder belang, dat deze dagen een hoofdraadsman voor de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten benoemd is. Daarmee is een jarenlange discussie in beginsel beslist. En dat betekent dat de geestelijke verzorging vanwege het Humanistisch Verbond als een volwaardige steun voor de militairen die daar prijs op stellen, erkend is.

Het woord volwaardig wordt hier opzettelijk gebruikt, omdat de overheid hiermee niet uitspreekt dat humanistische en godsdienstige verzorging gelijkwaardig zijn. De humanisten vragen dat ook niet van de overheid. Sterker: zij achten de overheid niet bevoegd daarover een uitspraak te doen. Men kan bij wijze van spreken ook niet aan de overheid vragen of muziek maken gelijkwaardig is aan natuurstudie. In elk geval is natuurstudie voor mensen zonder muzikaal gehoor beter dan muziek maken.

Zo is voor mensen die geen ervaring hebben van God, die niet in God geloven, godsdienstige verzorging vaak weinigzeggend. Ieder moet dat voor zich zelf uitmaken, maar humanisten menen in elk geval, dat het humanisme voor niet-gelovigen een volwaardige levensovertuiging kan zijn, die hun houvast geeft in het bestaan.

Daarom vragen humanisten van de overheid niet dat zij zich uitspreekt over de vraag of humanisme en christendom gelijkwaardig zijn. Maar wel vragen zij gelijkgerechtigdheid.

Zij menen met hun overtuiging op dezelfde rechten aanspraak te mogen maken als andersdenkende burgers. Of die gelijkgerechtigdheid nu ook bereikt is?

In elk geval begint de humanistische geestelijke verzorging op heel kleine schaal. Maar in beginsel is zij nu toch erkend en ingevoerd.

Wat is de bedoeling?

Velen zullen nu vragen: wat bedoelt die humanistisch verzorging dan eigenlijk? Het antwoord luidt: Mensen te helpen zelf klaar te komen met hun levensvragen en levensmoeilijkheden. De raadslieden die de humanistische verzorging uitoefenen, zijn zelf humanisten, maar zij vragen van de buitenkerkelijken en anderen die hun medewerking inroepen, niet dat die ook humanist zijn of worden. Daarin is ieder vrij.

Natuurlijk vinden de raadsleden het humanisme een waardevolle overtuiging. Anders was het hun overtuiging niet. En even natuurlijk verwachten zij dat die overtuiging ook van grote betekenis kan zijn voor anderen. Maar het is heel wel mogelijk — en dat beseffen de raadslieden goed — dat die anderen daar zelf niet zo over denken.

Het is daarmee als met een mooi boek dat men gelezen heeft. Men zegt tegen een vriend: Dat moet jij toch ook eens lezen. Men verwacht, dat hij het ook mooi zal vinden en er iets aan zal hebben. Maar als hij het teruggeeft met de woorden: Ik vond er niets aan, dan mag men hem dat niet kwalijk nemen. Misschien vindt hij nu juist een ander boek veel mooier.

Zo is het ook met de humanistische overtuiging. Men zegt als het ware tegen de ander die dat wil: Neem daar nu eens kennis van. Maar als hij ten slotte tot de conclusie komt, dat hij zelf toch aan het protestantisme of het katholicisme, of nog iets anders, meer heeft, dan is dat zijn vrijheid.

De humanistische geestelijke verzorging heeft dan toch haar doel bereikt. Dat doel is namelijk mensen te helpen zich zelf te helpen. En dat doel hangt ten nauwste samen met de humanistische overtuiging, dat de mens zijn eigen leven maken moet. Daarom kan dat humanisme juist voor velen iets betekenen.

Wat heeft men eraan?

Is dat humanisme nu zoveel anders dan gewone menselijkheid? Nee, eigenlijk niet, maar gewone menselijkheid is helemaal niet zo gewoon. Alle andere wezens hebben een (bijna) vast levenspatroon: De dieren komen vrijwel volleerd ter wereld, maar kunnen dan ook nauwelijks iets anders doen dan hun natuur voorschrijft. Als de mens ter wereld komt, kan en weet hij nog bijna niets, maar hij kan alle kanten uit. Hij moet kiezen. Daarom komt ook alleen voor de mens de keuze tussen juist en onjuist, mooi en lelijk, goed en kwaad aan de orde; daarom komt ook bij de mens de vraag op: Waarvoor leef ik eigenlijk?

Daarvoor nu kan het humanisme — dat betekent menselijkheid! — van betekenis zijn. Men komt in dienst in een nieuwe, vaak verwarrende omgeving. Men voelt zich eenzaam of losgelaten. Men zit met problemen: Wat moet ik denken van de samenleving, van mijn toekomst, van de omgang met anderen, van de seksualiteit: waarom leef ik eigenlijk? Het humanisme heeft daarop geen pasklare antwoorden, maar het kan een richtlijn verschaffen om zelf die antwoorden te vinden. Iedereen heeft behoefte aan enige orde in de chaos van de levenservaring.

Men ziet dat de mens opduikt in een ondoorgrondelijke, krankzinnige wereld. Maar niet alleen; hij is er met medemens, en die zijn op hem aangewezen, zoals hij op hen. Zo is menselijk leven zelfontplooiing samen met anderen. En dit werkelijk in te zien, betekent al een richtlijn in het bestaan. Dat helpt ons al bij de beslissingen die we nemen moeten. En: dat verleent ook een zin aan het leven, zodat men beseft het niet voor niets te leven.

Maar is dat allemaal werkelijk zo? En hoe komt men van hier naar de praktijk van het leven? Er zullen velen zijn die dat nog niet direct zien. Maar daarbij wil nu juist de humanistisch geestelijke verzorging behulpzaam zijn. Door de zgn. 'lessen geestelijke verzorging' en door het persoonlijk contact.

Dat dit nu kan is het belang van dit moment. Het maakt niet alleen een einde aan een hinderlijke ongelijkheid, maar het opent vooral nieuwe mogelijkheden voor velen die daar behoefte aan hebben. Tenminste: als zij het zelf willen!

J. P. VAN PRAAG

J. P. van Praag,
voorzitter
Humanistisch Verbond.

**INVOERING
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING**

Allemania is niet tegen te houden

Toen ik in november naar een baantje als fabrieksarbeider in Duitsland aan het zoeken was, heb ik een principiële fout gemaakt. Het duurde ook daarom wel een dag of veertien voordat ik aan de slag kon. Ik, die met lichamelijke arbeid niet veel meer ervaring had dan het beheren van een schooltuin, meende me te moeten vermommen als arbeider. Een spijkerbroek en een jekkertje moesten alle personeelschefs de idee geven dat ik er een was die van aanpakken wist en niet het type van de twee linkerhanden met tien duimen en het witte boord vertegenwoordigde. Ze traptten er echter niet in. Ze keken me eens aan en verzonnen een smoesje.

Op een middag stond ik weer te bedelen bij het loket van de grote bandenfabriek van Englebert in Aken. Het was twee uur en de ochtendploeg ging naar huis.

'Wat eet dat kantoorpersoneel hier laat,' zei ik tegen iemand die naast me stond. 'Dat is het kantoorpersoneel niet, maar dat zijn de fabrieksarbeiders,' was het verrassende antwoord. Langs mij heen schreed een zelfbewuste stoet van dames en heren: hoeden op, modieuze wintermantels, witte boorden, nette schoenen en akentassen.

Ongeveer de helft verdween per voet. Een tiende stelde zich op bij de bushalten, een nog kleiner gedeelte vulde de bussen naar Holland en de rest ging zijn auto ophalen op het parkeerterrein.

Dat is Duitsland 1963. Ik seinde naar Holland om mijn Hollandse pakkie en had twee dagen later een baan. Hulp-arbeider op een gummifabriek in Aken. Mocht u zich binnenkort een DAFje aanschaffen, weet dan dat het heel goed mogelijk is dat het rubber randje om het achterraam persoonlijk door mij ge-vulcaniseerd is, 32 in een uur, 256 per dag...

30.000 Nederlanders werken in Duitsland. In het oosten gaan ze de grens over en in het westen importeren we Spaanse tramconducteurs en Italiaanse havenarbeiders om het tekort weer een beetje aan te vullen.

De meesten pendelen. 's Morgens, 's middags en 's avonds starten er in het Nederlandse grensland oude touringcars met gescheurde zittingen en gedemon-teerde asbakjes, rammelende Volkswa-genbusjes en zoveelhandse personen-wagens.

Op onze fabriek komt onder andere de troep van Fons met zo'n wagen. Als er tegenwind is, komt Fons ze een kwartier eerder ophalen, anders redden ze het niet.

De Limburger met het ene been, die aan machine 14 staat (hij kon kiezen of f 3,- invaliditeitsrente in Nederland of 130 mark schoon in de week op de Duitse fabriek), gaat met de bedrijfsbus. Hij heeft er een aardige bijverdienste bij: smokkelen van koffie en sigaretten. Drie keer in het jaar wordt hij gegrepen, krijgt dan f 100 boete en verdient er nog goed geld aan.

Voor Kerstmis ben ik ook eens met die bedrijfsbus meegereden. Achterin zaten de Limburger met het ene been en drie andere kameraden te klaverjassen.

Een smerige kist diende als kaarttafel. De douane kwam, zag niks en verloor. De kist zat tot berstens toe gevuld met koffie en sigaretten. In verband met de feestdagen waren de bestellingen wat opgelopen.

Enkele fabrieksmeisjes blijken ook wat bij te verdienen. Op weg naar Holland zitten ze achter in de bus en lachen vriendelijk naar voorbijkomende auto's. Sommige auto's passeren dan niet en de meisjes stappen bij de eerstvolgende halte uit.

De fabriek geeft vast werk. De lonen zijn niet zo hoog als in de bouw-erij, maar er valt veel over te werken en bovendien worden alle ongeschoolden voor de winter in de bouw-erij ontslagen. Eigenlijk ben ik in het verkeerde seizoen gaan werken. Nu verdien ik 115 mark in de week en als het meezit met het overwerk (maar dan moet je 12 tot 16 uur per dag werken), onge-veer 170 mark.

Ik heb echter jongens van achttien jaar gesproken die me konden bewijzen dat ze elke week 200 mark naar huis brachten. Ze werkten in de wegenbouw. De een liep met een kannetje teer spleten in het wegdek op te vullen, de ander ging er met een rollertje achteraan.

Avontuurlijker Nederlanders dan ik trekken verder Duitsland in, tot zelfs aan de Donau toe. Ze leven in barakken of contractpensions. De lonen zijn er wat hoger, maar in de vorm van smartegeld en waanzinnig hoge ver-blijfsvergoedingen komt er nog een aar-dige duit zwart geld in het zakje.

Ik heb het bij Aken gehouden en een kamer in Eilendorf. Eilendorf is een groot lelijk dorp, gebouwd als een veen-kolonie zonder water.

Aken namelijk (drie kwartier met de bus vanuit Heerlen) is Duitsland in een notedop. Voor de oorlog beroemd als Kurort, in de oorlog praktisch geheel gebombardeerd (de Dom stond er nog) en na de oorlog met Wirtschaftswun-derliche snelheid herbouwd.

Oude Akenaars vertellen met tranen in de ogen van het oude Aken. De nieuwbouw vinden ze allemaal wel mooi, maar het oude Aken, waar je nog kon lachen, vreten en zuipen, dat komt nooit meer terug.

Een verhaal zoals bij voorbeeld dat van de Akense reus Hellen Kanne kan toch alleen maar in Duitsland bestaan. Hellen Kanne dan was bij zijn geboor-

te al abnormaal groot. Als zuigeling liep hij al. Zijn moeder bedelde bij de Dom en daar kon men in de zuigelingentijd van Hellen Kanne het volgende schouw-spel zien. Als Hellen Kanne gezoogd moest worden, stond hij tegen de rug van zijn moeder. Deze wierp de dienst-doende borst over de schouder en het jong zoog zich vol.

De Akenaars vonden dit zeer merk-waardig en meenden dat bij zulk een manier van zogen de duivel een vinger in de melk moest hebben. Hellen Kanne zou door de duivel gezoogd zijn en daar wijst zijn bijnaam ook op. Hellen Kanne werd steeds groter en bewoog zich op zesjarige leeftijd al als reus bedelen door de straten. Als de pretlievende Akenaars een goede bui hadden, voer-den ze hem dronken en mens, dan had je hem eens moeten zien, dan kon je lachen.

Hellen Kanne bedelde overal, maar vooral bij de bronnen, waar alweer vol-gens oude Akenaars (het gebeurde om-streeks 1920) rijke buitenlanders onder het mom dat ze reumatiek hadden hun geslachtsziekten kwamen laten vplegen. Hellen Kanne, twee meter twintig groot, met het verstand van een tien-jarige, was de erkende stadsgék en liet zich misbruiken voor allerlei dolle grap-pen.

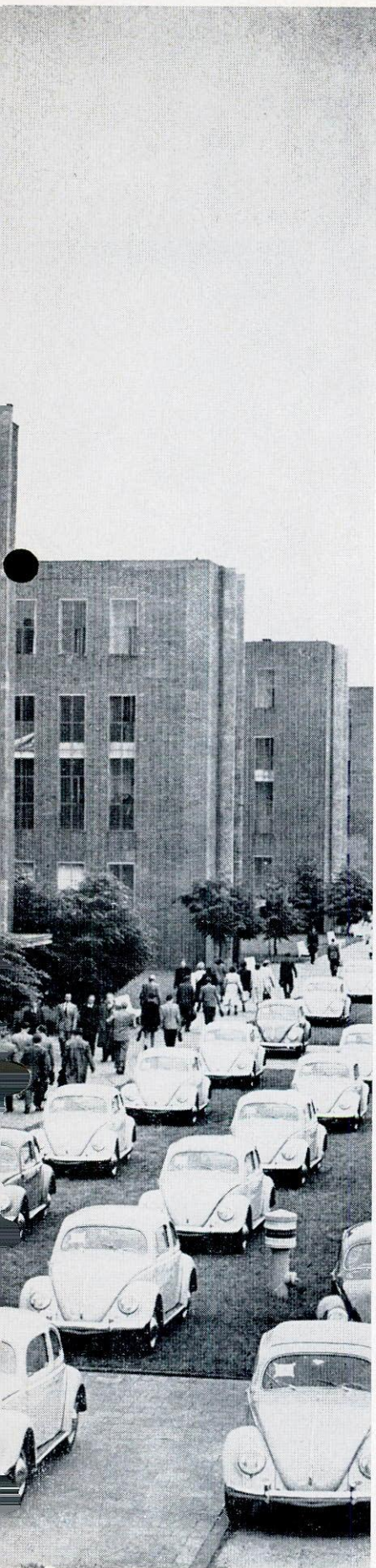
De aardigste (de meest Duitse) werd uitgehaald toen de naaldenfabrikant Lochner stierf. Lochner was een casa-nova. Hij zocht op zijn fabriek zijn lief-jes uit en maakte pret met ze in zijn luxueuze villa met zwembad op het dak. Die villa met het zwembad is er trouwens nog. Naar Lochner heeft men in Aken nog een straat genoemd.

Men stak Hellen Kanne bij de begra-fenis in het uniform van een hoge mil-tair en behing hem rijkelijk met carna-valsmedailles. Ernstig marcheerde hij mee en de buitenlandse gasten bewe-zen hem alle eer. Het volk lachte zich naar.

Op onze fabriek werkt een debiel meis-je. Elke morgen om kwart over tien komt ze door onze afdeling om in de kantine haar flesje melk te halen. Alle mannen roepen: Wilma, Wilma. Meest-al lacht ze dan iedereen vriendelijk toe, maar een enkele keer slaat ze haar handen tegen de oren en de melkfles valt in scherven op de vloer. Lachen.

Lochner is van de rijken begraven en Hellen Kanne van de armen. Aken is gebombardeerd en herbouwd.

Op een zondagavond, als ik in het stadscentrum van Aken op de tram sta te wachten, ontmoet ik weer een van de duivel gezoogde. Ditmaal is hij klein, oud en dronken. Zijn jas hangt hem open om de schouders en verradt een duur pak. Hij roept iets, het komt iede-re keer terug, maar door het drukke verkeer versta ik het niet. Eindelijk heb ik het: 'Hanna en dan Mozes en dan Vorwärts.'

Binnen drie jaar een Volkswagen

Een krantenverkoper met de sportkrant maakt van zijn pauzes gebruik. 'Immer weiter marschiert Allemania vorwärts.' De krantenverkoper blijft staan en de beschonkene en ik blijken dezelfde tram uitgezocht te hebben. Hij gaat niet zitten, maar stelt zich achter in de tram op. Een poosje houdt hij zijn mond, maar als er een man met één been instapt (men ziet in Duitsland zo ontzettend veel oorlogsinvaliden) steekt hij een rede af. Er komen woorden in voor als het ideaal, der Führer en dat wij ons moeten schamen dat wij nog twee benen hebben. Wij staan onze plaats af aan deze jonge held. Als de tram stopt, smoest de conducteur even met de bestuurder en dan zetten ze het keltje buiten de tram.

Ik zoek de gezichten van de passagiers. Vinden ze het onprettig, zijn ze beschaamd? Ik weet het niet. Ik lees niets op die gezichten. Voor de man met één been is er alleen nog maar plaats onder het bordje Schwerbeschädigte. Hij gaat er zitten. Ook zijn gezicht verradt niets.

De Duitsers praten niet graag over de oorlog. Wie neemt ze het kwalijk? Als ze het doen, gebruiken de meesten dezelfde inleiding. Het Duitse volk is er ingetuind, toen we eenmaal in de draaimolen zaten, moesten we wel meedraaien. En dan vertellen ze van hun ervaringen en slechts enkelen stellen voorop dat het Duitse volk collectief schuld draagt.

'Ik heb het bombardement op Dresden meegemaakt,' zegt een man op de fabriek. 'Toen wist ik dat oorlog verschrikkelijk was. Toen we met het bergen van de slachtoffers wilden beginnen, kwamen ze weer terug, de schoffen. We renden weer terug naar de schuilkelder. Ik wilde een sigaret opsteken, maar er was zo weinig zuurstof dat de lucifer doofde. Buiten brak de hel weer los. De hele stad brandde. Als het even wat stiller was, hoorden we het gekrijs van de gewonden. En ik dacht: de schoffen. Maar ik wist heel zeker dat we het verdiend hadden.'

Later als het werk is afgelopen, komt hij bij me onder de douche staan: 'Weet je,' zegt hij, 'het zijn altijd de arbeiders die naar de verdommenis gaan van zo'n rotoorlog.'

'Klets niet, Leo,' roept iemand een hokje verder, 'als Hitler niet zo'n stommeling was geweest, hadden we de oorlog gewonnen.'

Mijn hospita, die ik heb leren kennen als een schat van een mens, die niets aan me verdient, heeft ook zo haar eigen mening. De Engelsen waren misdadigers, want ze bombardeerden ook woongebieden. Dat deden de Duitsers niet. Hitler had nadrukkelijk bevel gegeven dat dat in Engeland niet mocht gebeuren. 'En Londen,' vraag ik. 'Dat moest wel, de Engelsen moesten een lesje hebben. Ze werden te brutaal.'

'En Rotterdam,' vraag ik. 'Dat was een vergissing, Herr Winkelman had dat ongetekende ultimatum maar moeten accepteren.' Nog geen half uur van de Nederlandse grens zit ik te praten met iemand waarmee ik niet kan praten.

Later krijgen we het over de Amerikanen. Ze bezetten Eilendorf en deden dat heel voorzichtig, omdat ze ervaringen hadden met Duitse sluipschutters. 'Bang dat die Yankee waren, bang,' zegt ze. Dan wijst ze op het portret van haar man, ergens in Rusland gesneuveld. Het portret toont hem in burgerkleren, maar als je goed kijkt, kun je zien dat het een militair pak is, waarvan de onderscheidingen zijn weggeretoucheerd. 'Ja, die is moedig gestorven,' zegt haar zoon. Hij is 23. Nu heet hij Alo. Bij zijn geboorte was dat Adolf.

Op mijn huurkamer hangt een groot portret van Napoleon. Een of andere huisartiest heeft het getekend met potlood en wit krijt, een geduld werkje. Napoleon kijkt huishoudelijk krijgshaftig de kamer in. Soms salueer ik voor hem, vanavond durf ik het niet.

Ik vraag aan Napoleon of hij Duitser zou willen zijn in het vrije Duitsland van 1963. Ik vraag het ook aan mij zelf. 'Kijk eens, jongens,' zeg ik. 'Het heeft verschillende voordelen. Als je wilt trouwen, heb je binnen het jaar een woning. Verder een goed pak kleden aan je lijf en met een beetje spaarzin binnen drie jaar een volkswagen de luxe met een brandend kerstboompje van plastic achter de voorruit en de TV geeft de duurste shows van Europa.'

'De nadelen zijn groter,' fluistert Napoleon. 'Je zult het een misdaad vinden om kinderen voort te brengen. Je bent bang dat er oorlog komt en dat de Russen ze zullen vermoorden. Je zult er over na moeten denken of de oostzone nog wel bij Duitsland hoort, of hereniging van west en oost zin heeft in verband met de onvermijdelijke economische aderlating van het welvarende westelijke deel. Als je in West-Berlijn woont, moet je in de rij gaan staan om met Kerstmis je familie in het oostelijk stadsdeel te gaan bezoeken. En de Russen zullen zeggen dat je de DDR erkent, omdat je in de rij hebt gestaan.'

Als je Alo heet, zal je nooit weten met welke gedachten je vader als officier onder Hitler naar Stalingrad op rukte. Je zult je afvragen of hij werkelijk fout was of alleen maar niet anders kon. Was hij dan nog niet fout? Jouw Hollandse vader was goed. Hij is niet bij de NSB geweest en heeft joden geholpen in de oorlog. Maar als je een Duitse vader had, zou je alleen maar naar zijn portret mogen kijken als je moeder eerst zorgvuldig de militaire versierselen ervan had laten afkrassen.'

JAN G. VAN GELDEREN

Katholiek

MILITAIR VORMINGSCENTRUM

Wanneer de redactie mij dertien jaar geleden, toen wij met ons vormingswerk begonnen, gevraagd had een artikel over het Katholiek Militair Vormingscentrum te schrijven, zou ik haar dat per kerende post hebben toegezonden. Ik meende precies te weten, wat de inhoud van onze opdracht was: jonge militairen via de gesprekstechniek bereid maken tot het aanvaarden van de katholieke leer en het onderhouden der geboden.

Welnu, deze leer en voorschriften zijn prachtig schematisch verzameld in handboeken en de methode van het 'gesprek' is een kwestie van oefening, zoals een vertegenwoordiger in de praktijk wel leert, hoe hij de telkens terugkerende bezwaren tegen zijn handelsmerk moet wegpraten.

Zicht hebben op jezelf

Nu wij enige jaren verder zijn, moet ik bekennen er moeite mee te hebben op papier te zetten, waar we op Waalheuveel en Westerhelling mee bezig zijn.

In een interview hoorde ik Albert van Dalsum zeggen: op het toneel zet je het hele leven van de mens, zowel zijn waarneembare geschiedenis als de mystieke zin ervan, in een uiterste compactheid bijeen. Ik zou willen zeggen: dat ongeveer proberen wij ook te doen in onze cursussen. Maar de lezer doet er goed aan de vergelijking zuiver te hanteren. Het is b.v. niet zo, dat de staf een soort levensspiegel voorhoudt aan een groep van 30 à 40 man. Wij achten een driedaagse bijeenkomst het best geslaagd, wanneer de cursisten zelf in alle openhartigheid hebben kunnen praten over wat ze werkelijk belangrijk vinden in hun leven.

Dat lijkt eenvoudiger dan het is. Hoeveel mensen hebben zicht op zich zelf? Als er niet de ingehoude ideeën — ook godsdienstige — van het middelbaar onderwijs zijn, die een heldere kijk op eigen waardering kunnen belemmeren, zijn er wel de publieke opinie en doegewoontes, die de openhartigheid kunnen frustreren.

Het beroep

Dit vereist telkens een eigen 'cursus-aanpak' of — onze vergelijking weer opnemend — een aparte mise-en-scene, afgestemd op de groep die aanwezig is.

Om slechts één aspect te noemen: technici hebben een andere houding in het leven dan administrateurs of onderwijzers: het beroep doet hen op een eigen manier omgaan met mensen en dingen en met zich zelf.

Het gaat er nu om deze hun vertrouwde wereld door hen zelf te laten verhelderen, zij het met de onontbeerlijke hulp van vormingsleiders. Dat verhelderen van eigen leven zal ook vragen oproepen naar een diepere zingeving. Zo zullen humanisten bezorgd zijn voor het veilig stellen van de menselijkheid binnen de bedrijven, zoals het leger er een is. Christenen zullen er bovendien behoefte aan hebben zich af te vragen, in hoever dit mens-zijn een doorlichting krijgt vanuit het evangelie. Voor katholieken wordt tevens de vraag steeds pregnanter, welke sacrale betekenis de profane arbeid heeft.

Wanneer de militaire dienst werkelijk gericht is op het menselijk welzijn, zijn bescherming c.q. verdediging, dan gebeurt hier iets van genezing en heling. Is het juist niet de taak van de kerk op dit 'heilswerk' te attenderen en ertoe te inspireren? Daarmee is tevens gezegd, dat zij het eigen ethos van het militair bedrijf moet laten zien in samenhang met het menselijk heil en de eer aan God.

De kern

Op ons katholiek vormingscentrum gaat het dus om ieders zicht op zijn *g e h e l e* leven, waarin de menselijke verhoudingen en de omgang met de aarde kunnen evolueren onder de scheppende Geest van Jezus Christus tot de voltooiing in het Verbond van liefde, wat God met de mensheid heeft gesloten. Dit is een zware volzin, maar het gaat precies om de zwaarte van deze volheid van menselijk leven. Wie zich met minder tevreden stelt, is te zeer met privébelangen bezig en daardoor m.i. minder mens.

Voor ons geldt dezelfde vermaning welke Paulus gaf in zijn brief aan Timotheüs: 'Wie een afwijkende leer verkondigt en zich niet houdt aan de gezonde beginselen van onze Heer Jezus Christus en de leer van onze godsdienst, is een verwaand mens, zonder werkelijke wetenschap, maar met een ziekelijke belangstelling voor twistvragen en woordenstrijd. Hieruit kan niets anders voortkomen dan afgunst, onenigheid, gelaster, achterdocht en eindeloze discussies, het werk van mensen die geestelijk verdorven zijn en van de waarheid verstoken, lieden die in de godsvrucht een bron van inkomsten zien.' (1 Tim. 6.3-5).

AALMOEZENIER GROENENDIJK

AALMOEZENIER GROENENDIJK

Het leek ons goed aandacht te besteden aan het werk en de achtergronden van de drie militaire vormingscentra.

We hebben dus de directeurs van Waalheuveel (kath.), Beukbergen (prot.) en het Coornhertshuis (hum.) uitgenodigd om hun visie op hun eigen vormingscentrum te geven.

Men vindt op deze pagina's dan ook de artikelen over Waalheuveel en het Coornhertshuis. Het moet voor de belangstellende lezer niet moeilijk zijn om na te gaan in welk opzicht deze beide centra overeenkomen en verschillen. Het is een interessante vergelijking.

We moeten tot onze spijt mededelen dat we van de directeur van Beukbergen het bericht kregen, dat hij het, na overleg in eigen kring, juist achtte om niet mede te werken aan Ego.

Natuurlijk hadden we aanvankelijk de neiging om verontwaardigd te zijn. We zijn immers zo gauw en zo graag verontwaardigd over anderen. We hebben dat gevoel opzij geschoven. Maar we blijven het spijtig vinden en we hopen maar al te zeer dat Beukbergen nog een keer revanche komt nemen.

Dan staan de kolommen van Ego wagenwijd open!

Redactie

Enkele feitelijkheden mogen in deze uiteenzetting vooropgaan.

Een vormingsbijeenkomst in de vormingscentra van de Nederlandse strijdkrachten duurt slechts twee dagen, één groep van maandag tot woensdagmiddag, de tweede groep van woensdagavond tot vrijdagmiddag. Men is dus ongeveer 48 uur bij elkaar.

In het Coornherthuis, het humanistisch vormingscentrum, is de besteding van die 48 uur ongeveer als volgt:

17 uur gesprekken en andere programma's, 16 uur nachtrust, 5 uur maaltijden en 10 uur vrij.

Een militair kan in zijn diensttijd ten hoogste twee keer naar een vormingscentrum gaan. Als ik reken dat de drie centra te zamen per jaar ongeveer 25.000 deelnemers ontvangen, dan is het duidelijk dat een zeer groot deel van de militairen nimmer in een vormingscentrum verschijnt.

Het bovenstaande leek me nuttig om duidelijk te maken dat men, onder deze omstandigheden, er rekening mee moet houden dat van de vormingscentra slechts een bescheiden invloed kan uitgaan.

Nog één opmerking tot begin: Wil men het vele geld dat aan de vormingscentra wordt besteed, werkelijk goed besteed zien, dan is het noodzakelijk de duur van de bijeenkomsten uit te breiden. Bijeenkomsten van maandag tot vrijdag zouden de beste oplossing geven. Ik ben ervan overtuigd dat één zo'n bijeenkomst van een hele week beter zou zijn dan twee bijeenkomsten zoals ze nu zijn.

Vanaf de oprichting van het humanistisch vormingscentrum (1952) hebben we ernaar gestreefd het 'gesprek' tot kern van ons werk te maken.

Aankankelijk was dat het volledig open gesprek. Er werden van tevoren geen onderwerpen vastgesteld. Als de groep voor de eerste maal bij elkaar zat, dan begon het gesprek over de vraag waarmee we ons zouden bezighouden. Het doel was duidelijk: we wilden direct aansluiten bij de belangstelling van de deelnemers.

Ik vind nog, dat dat een goede en plezierige aanpak van ons werk was. Maar langzamerhand is ons wel een bepaalde zaak parten gaan spelen. Het bleek nl. steeds weer dat iedere groep voor alles en bovenal wilde spreken over het humanisme. Dat was ook wel te begrijpen!

In het algemeen kunnen de deelnemers van het Coornherthuis in twee groepen worden verdeeld:

a. Een grote groep ongodsdienstige militairen, die een zeker 'vermoeden' van humanisme hebben en die naar het Coornherthuis komen om na te gaan of zij zelf tot de humanisten behoren.

b. Een kleine groep van godsdienstige militairen, die in eigen kring het een en ander over het humanisme hebben gehoord en nu eens uit de mond van humanisten zelf willen horen wat dat humanisme nu precies is.

Het is duidelijk dat beide groepen vóór alles over het humanisme willen spreken.

Het merkwaardige echter is dat ondanks alles wat in de laatste 18 jaar (sinds de oprichting van het Humanistisch Verbond) in Nederland over het humanisme is gezegd, deze 'nieuwsgie-

Humanistisch

MILITAIR VORMINGSCENTRUM

righeid naar het humanisme' nog steeds niet is geblust. Als wij nu, na twaalf jaar humanistisch vormingscentrum, aan de deelnemers vragen waarover het gesprek moet gaan, dan is nog steeds het eerste antwoord: over het humanisme.

Ja sterker, ik heb de indruk dat zelfs een belangrijk deel van de tijd van de andere vormingscentra en van de aalmoezeniers en veldpredikers ook gewijd is aan de vraag: Wat is humanisme?

Nu zullen de lezers waarschijnlijk denken dat dat dan wel een kolfje naar onze hand zal zijn, maar daarin vergissen ze zich.

We hebben ons zoveel mogelijk tegen deze tendens proberen te verzetten, omdat het gevaar maar al te groot is dat de deelnemers in de gesprekken even voor zich zelf vaststellen 'of het humanisme wat voor hen is of niet' en dat ze voor de rest van de bijeenkomst geestelijk dichtklappen.

Onze grootste zorg is geweest: het gesprek openhouden, geen voorbarige conclusies, tegenwicht aanbrengen tegen eenzijdige tendenties.

Zo is ons werk langzamerhand geworden: een geheel van gesprekken, niet alleen over humanisme, maar ook over allerlei andere onderwerpen, soms uitgaande van een korte inleiding, soms zo maar beginnende, soms door vragen van deelnemers uitgelokt en ook wel naar aanleiding van een korte tekst of berichten uit de krant. Met, vooral in de avonduren, korte programma's van, meest moderne, muziek, schilderkunst, poëzie en proza, als regel gevolgd door een discussie met de inleider.

Niet omdat we het humanisme willen bevorderen! Ik weet dat twee soorten mensen nu glimlachend hun schouders ophalen: de ene soort die zo'n uitspraak eenvoudig niet wenst te geloven, de

tweede soort die vindt dat je dan wel erg stom moet zijn als je nog niet eens je eigen levensovertuiging wilt verbreiden. Uit deze tweede soort vloeit bovendien nog een derde soort van mensen voort, nl. zij die menen dat zo'n levensovertuiging die door haar aanhangers niet verbreid wil worden, dan ook niet veel zaaks kan zijn.

Ik laat deze glimlachenden nu voor wat ze zijn, in ieder geval miskennen ze het wezen van de humanistische geestelijke verzorging.

Humanistische geestelijke verzorging wil geen verkondiging of propaganda. Zij wil niet meer of minder dan de mens attenderen op zijn eigen, volledige mogelijkheden.

Het woordje 'volledig' is bepalend voor de vorige zin. Het gaat ons om de hele mens!

Daarom is geestelijke verzorging 'bevrijdende' verzorging. Bevrijdend van de eenzijdigheid van alleen maar kennis, bevrijdend van de commercialisering en verzakelijking van de huidige samenleving, bevrijdend ook van wereld-vreemde idealen.

Tegelijkertijd is geestelijke verzorging verplichtend. Verplichtend naar het eigen mens-zijn, verplichtend naar de volledige inzet van alle mogelijkheden. De mens op weg helpen naar zich zelf! That is all!

Nee, toch niet helemaal. Want op weg zijn naar je zelf kan niet anders betekenen dan tegelijkertijd op weg zijn naar de ander. Het klinkt misschien wat ingewikkeld: De ander verzaken is je zelf verzaken.

We willen ten slotte in het humanistisch vormingscentrum niet meer en niet minder dan wat in de paar bovenstaande zinnen is samengevat. En dat willen we dan in twee dagen!

Zullen we nu allemaal maar even glimlachen?

H. LIPS

Het beeld is het belangrijkste

'Dat ik beeldhouwer ben geworden, is eigenlijk toeval. Op de academie in Arnhem volgde ik de opleiding voor edelsmid. Daarna doorliep ik de decoratieve afdeling. Door het contact met een pottenbakker, voor wie ik zijn aardewerk versierde, ontdekte ik de mogelijkheid, dat je plastieken ook kunt bakken. De overgang naar het beeldhouwen lag toen voor de hand.'

Aldus de nu drieëndertigjarige beeldhouwer Gerard Bruning. In zijn atelier, een oud sigarenfabriekje in Cuyk a. d. Maas, staat hij onder een geweldig groot beeld in wording. Het is een werkstuk dat hij maakt voor een nieuw lyceum te Eindhoven.

Elk op het punt in een eigen richting

weg te vliegen, staan een vijftal vogels op elkaars schouders. In klei is het gevaarte bijna gereed; straks zal het een gipsen mantel krijgen, dan wordt de klei verwijderd en zal het beeld in beton worden gegoten. Het is het voorlopig laatste van een ontelbaar aantal beelden, grote en kleine, die Bruning sinds hij in 1952 de academie verliet, heeft gemaakt.

'Het is fijn om in opdracht te werken. Alle opdrachten zijn tot dusver nagenoeg geheel vrij geweest. Ja, ik ervaar een opdracht als een stimulans. Het is fijn als je beeld een bestemming krijgt, als er een mogelijkheid is het in een duurzaam materiaal te maken.'

'Is het alleen de duurzaamheid, of speelt ook de aard van het materiaal een rol?'

'Weet je, in een bepaald materiaal, als steen, brons of hout, is een beeld altijd veel mooier.'

'Vragen de beelden om een bepaald materiaal?'

'Omgekeerd natuurlijk! Het beeld groeit uit het materiaal.'

'Ook een beeld dat je in opdracht maakt?'

'Ja. Het eerste wat je vaststelt als je tot een beeld wilt komen, is het materiaal waaruit je het gaat maken. Daarna pas kom ik tot mijn ontwerp.'

'Is de symboliek al dadelijk in je ontwerp aanwezig?'

Eventuele symboliek kan er, terwijl ik met het beeld bezig, ben, in komen, maar ik ga daar niet van uit. Meestal komt de symboliek achteraf van de opdrachtgever zelf. Men wil er wat in zien, er wat over kunnen vertellen.'

Cuyk, het oude stadje in de noord-oosthoek van Brabant, is lange tijd een vergeten plek op de kaart geweest. Thans bruist het van leven. Er is gas, water, elektriciteit. Er is industrie, een modern raadhuis en er zijn grote plannen voor een winkelcentrum. Dit laatste ondekt men als men het raadhuis binnenstapt en in de hal de fraaie maquette van de nieuwbouw ziet. De aandacht wordt echter onmiddellijk afgeleid. Want verspreid door het hele gebouw staan beelden. Voornamelijk vrouwenfiguren, die zitten of liggen, maar die alle een haast onwereldse rust ademen. Ze maken deel uit van een tentoonstelling van Brunings werk en dat van zijn vrouw, Wilna Haffmans, die ook beeldhouwt.

Aan het einde van de open gang langs de raadzaal staat Het Paar, twee meer dan levensgrote figuren, een man en een vrouw, uit een kolossaal brok teakhout gehakt. Het is Brunings eerste gro-

te beeld geweest, dat, in opdracht van de gemeente, speciaal ter versiering van het raadhuis is gemaakt. Onnoemelijk sereen geeft het uitdrukking aan een verstild geluk.

Maar niet alleen hier; waar men ook gaat door het stadje komt men zijn werk tegen: een drinkplaats voor dieren op de markt, een dakrelief op een school, spelende kinderen in de plantsoenen. Het aanvankelijk statische, naar binnen gekeerd zijn van zijn beelden is de laatste 5 jaren doorbroken. Zo kon hij tot monumentaler werk komen en zo kunnen wij zijn werk nu (in het oosten en zuiden van het land vooral) overal vinden.

Gerard Bruning is geen prater, geen

Stanley

De voetbalwereld heeft al lang afgeleerd om zich nog te verbazen over Stanley Matthews, de man die op zijn 49-jarige leeftijd nog steeds een rol van betekenis speelt in de eerste divisie van de Engelse competitie. In het seizoen dat volgde op zijn terugkeer bij Stoke City in 1961, bracht hij deze club, waar in hij het grootste deel van zijn loopbaan schitterde, terug in het hoogste Engelse voetbalmilieu. En de roodw gestreepte ploeg van de grote, oude maestro is daarin tot dusver uitstekend op zijn plaats.

Het lijkt wel zeker, dat Matthews over niet al te lange tijd een nieuw record aan zijn lijst zal toevoegen, namelijk dat van de oudste voetballer die er ooit in de eerste divisie is uitgekomen. Tot dusver is dat Billy Meredith van Manchester City, die in 1924 als 49-jarige nog in de eerste divisie speelde. Als Stoke en Stanley blijven voortgaan op de manier van nu zal Matthews zijn beroemde voorganger in het volgende seizoen zeker voorbijstreven.

Op de hele wereld loopt waarschijnlijk geen voetballer rond die zo tot de verbeelding heeft gesproken als Stanley Matthews. Talrijk zijn de legendarische verhalen die de ouderen over de grootmeester weten te vertellen. Maar ook voor de Engelse voetbaljeugd is zijn naam een begrip, te meer omdat zijn spel nog maar heel weinig aan virtuositeit heeft ingeboet en hij nog altijd in staat is om de sterkste verdedigers voor onoplosbare problemen te plaatsen.

De Engelsen uiten hun bewondering

Een werk van Gerard Bruning: Man met trompet

EEN GESPREK MET GERARD BRUNING

man die voor alles een antwoord klaar heeft. Aarzelend zoekt hij naar woorden. Op de onmogelijke vraag: 'Wat is kunst?' antwoordt hij echter onmiddellijk: 'Laten we dat maar overslaan.' En op de vraag of hij het toch wil proberen te formuleren, is het antwoord: 'Nee!'

'Heeft kunst een functie?'

'Voor me zelf en nog wat andere mensen, ja.'

'Kun je dat verduidelijken?'

'Voor mensen die een relatie met een kunstwerk hebben, die het wat doet, heeft het functie.'

'Wat vind je van religieuze kunst?'

'Het is kunst of het is geen kunst. Het is onbelangrijk of het religieus is of niet. De oude kunst was altijd religieus. We aanvaarden die, maar niet als religieus.'

'En je eigen beelden, zou je die kunst willen noemen?'

'Neem aan, dat mijn beelden geen kunst waren, dan zou dat voor mij geen reden zijn om ze niet te maken.'

'Echte kunst ontstaat toch uit een ik-ik-dialog?'

'Aan de hand van het beeld dat ontstaat, houden we een ik-ik-dialog, maar het beeld is het belangrijkste.'

Op de vraag wat het doel is van zijn beeldhouwen, is het antwoord: 'De rea-

lisatie van een inspiratie. Maar de vraag is verkeerd gesteld. Als je een paar jaar werkt, zijn er steeds meer dingen die je vindt. Af en toe krijg je een nieuw inzicht en daaruit volgen dan weer nieuwe mogelijkheden. Het is gewoon een proces. Eenmaal begonnen gaat het door. Elk beeld is aanleiding voor een volgend.'

Gerard Bruning is wars van lawaai-rige publiciteit. Hij voelt zich thuis in het landelijke Cuyk. We moeten er respect voor hebben, maar ook is het jammer. 'Het westen' zou bij een grotere bekendheid met zijn werk baat hebben. De klassieke allure van zijn beelden is in de Nederlandse beeldhouwkunst een zeldzaamheid.

JOHAN VAN NIEUWENHUIZEN

the daddy of them all'

voor Stanley Matthews op hun eigen, echt-Engelse manier. 'He is the daddy of them all,' zeggen zij. Daarmee is Matthews leuk getypeerd. Is hij eigenlijk niet de vader van alles wat er tegenwoordig over de voetbalvelden draaft?

Veergaloze techniek

Stanley Matthews vierde al vóór de Tweede Wereldoorlog grote triomfen. Toen al was hij een van de opmerkelijkste spelers die er ooit op het voetbalveld was verschenen. Hij beschikte over weergaloze techniek en over een zeer onuitputtelijk arsenaal met schijnbewegingen en verrassende ideeën. Hij had het vermogen om de bal langs de grond of door de lucht precies daar te plaatsen waar hij hem wilde hebben. Zelf scoorde Matthews zelden, maar hij bereidde honderden doelpunten voor zijn medespelers voor op een manier zoals alleen hij die machtig was.

De loopbaan van Matthews is een vrijwel eindeloze reeks van briljante hoofdtukken. Het zijn er te veel om te noemen. Tot zijn grootste triomfen rekent hij zelf evenwel die onvergetelijke Cup Final van 1953 tussen Blackpool en Bolton Wanderers, waarin Matthews — toen al een veteraan — zijn eerste en enige Cupmedaille veroverde. Kort voor het einde stond Blackpool, toen de club van Matthews, nog met 3-1 achter, maar in de slotfase inspireerde de oude virtuoos met ongelooflijk spel zijn ploeg nog tot het behalen van een fantastische 4-3-overwinning.

Dat zou het glanzende slotstuk van zijn carrière zijn, werd er toen gezegd. Maar nu, ruim tien jaar later, staat Stanley Matthews nog stralend op een hoog voetstuk in het Engelse topvoetbal. En niemand durft meer te voorspellen, wanneer nu werkelijk de fabelachtige voetballoopbaan van deze ondanks alles stille en bescheiden man tot een eind zal komen.

Zelfdiscipline

De lichamelijke conditie van Matthews is nog uitstekend. Hij heeft er altijd zorg voor gedragen door een harde training en een sober leven zijn fitheid te behouden. Zo iets vergt een ijzeren zelfdiscipline, maar die is Matthews niet vreemd. Hij werd ermee grootgebracht door zijn vader, Jack Matthews, die in zijn jonge jaren zelf een succesvolle bokser was.

Vader Matthews stond in zijn jaren bekend als de vechtende barbier van Hanley. Zijn meest opzienbarende boksege behaalde Matthews sr. in 1912 in de exclusieve National Sporting Club te Londen, waar hij uitkwam tegen een zekere George Mackness. Het was een van de meest sensationele gevechten welke de deftige club — waar het publiek in rokkostuum placht te verschijnen — ooit aanschouwde.

Het duurde slechts vier ronden. Maar in die tijd telde het maar liefst zeven-tien knock-downs, waarvan tien in de tweede ronde, die door de begrijpelijke opwinding van de tijdwaarnemer dan ook bijna vijf minuten in beslag nam. Toen Jack Matthews op een gegeven

ogenblik bij de negende tel van het canvas omhoog was gekrabbeld en zijn tegenstander de definitieve knock-out bezorgde, stonden alle gerokte heren van hun zetels op en brachten hem een ovatie.

Van zijn vader erfde Stanley Matthews die onverzettelijke wil, die mentaliteit om zelfs in verloren positie niet op te geven, maar door te zetten en te pogen de strijd een wending te geven. In de Cup Final van 1953 leverde hij daarvan het bewijs.

De sportieve draad in de familie Matthews wordt door de kinderen van Stanley doorgetrokken. Ook diens achttienjarige zoon schijnt over de sterke eigenschappen van vader en grootvader Matthews te beschikken. Merkwaardigerwijs echter voelt Stanley junior zich niet aangetrokken tot het voetballen of het boksen, maar tot een weer heel andere tak van sport: tennis. Hij is een van Englands meest belovende jongeren op de tennisbaan. Veel van de virtuositeit en de koele berekening die Stanley senior op het voetbalveld demonstreert, vindt men terug bij de jonge Stanley op de tennisbaan, zeggen de experts. Zij allen voorspellen hem een grote toekomst als tennisspeler.

Ook Stanley's dochter Jean, een knappe 'tweën', speelt een uitstekend partijtje tennis en blinkt evenzeer uit in enkele andere takken van sport, al treedt zij minder op de voorgrond dan de mannelijke leden van de familie. Dat doet ook haar moeder niet, hoewel ook die niet helemaal zonder het sportieve bloed is. Zij is namelijk de dochter van een vroegere beroepsvoetballer. Men had ook moeilijk iets anders kunnen verwachten.

GER SCHUURMAN

Je geld of je leven...

'De man keek achterdochtig om zich heen... het station lag nu vlak voor hem... hij rende het perron op... daar, in de verte... werd hij toch gevolgd? ... Het fluitje snierpte en de gereedstaande trein trok langzaam op. Met een sprong stortte hij zich naar binnen. Het gevaarte begon steeds sneller te rijden. Gered...!'

Maar nee, nu ontmoeten wij de 'held' uit deze crime-story. 'Lenig doch gespierd springt hij vanuit de lage vuurrode sportwagen die de trein langszij gekomen is — wipt op de treeplank — en, zich met de linkerhand losjes vasthoudend richt hij zijn drie punt zes met doodelijke zekerheid op de late treinreiziger...'

Wanneer wij nu in deze scene nog enkele dubbele whisky's en bij voorkeur een zeer blonde juffrouw met een hese lage stem en een nog lagere blouse introduceren, dan zijn de ingrediënten voor een bepaald soort lectuur praktisch compleet.

In iedere kiosk kunt u ze vinden, deze boekjes, in helder gekleurde omslagen en bij voorkeur verlucht met de gruwelijkste taferelen die illustraties verbeelden van wat wij 'criminele handelingen' plegen te noemen.

Nu hebben al de kennissen die ik er tot nu toe naar vroeg heftig ontkend ooit 'dergelijke rommel' te lezen (laat staan te kopen); maar bij nadere informaties mijnerzijds bij de belanghebbenden, i.c. de boekverkoper, bleek het verkoopcijfer van dien aard dat wij ons over gebrek aan omzet geen zorgen hoeven te maken.

Daar wij op de vraag wie deze werkjes koopt geen eerlijk antwoord hoeven te verwachten (en dit mij eerlijk gezegd ook weinig schelen kan; als u liever spiritus drinkt dan melk dan moet u dat zelf weten) is het interessanter om ons in het waarom van deze populariteit te verdiepen.

En dan komt er een zo kwalijke vrijheidsdrang te voorschijn, dat de vertegenwoordigers van al onze wetten, voorschriften en knusse maatschappelijke onderonsjes zouden huiveren als ze hem zouden herkennen! Want, als we mijn voorafgaand — onschuldige — voorbeeldje eens wat beter gaan bekijken, dan vinden we:

a. Iemand die zonder kaartje het perron betreedt, een overtreding waarvan wij allen weten dat zij met een kwartje boete plus een standje gehonoreerd wordt.

b. Dezelfde persoon klimt in een rijdende trein; commentaar overbodig.

c. Een nog onverantwoordelijker figuur, 'een lage vuurrode sportwagen besturende' (heeft deze meneer een geldig rijbewijs, en zo ja, is zijn motorrijtuigenbelasting tijdig betaald?) haalt een trein in (hoe zit dat met de maximumsnelheid?) en 'wipt' op de treeplank van een rijdende trein! Ook deze me-

neer schijnt zich niet om een geldig plaatsbewijs te bekommeren en is bovendien in het bezit van een vuurwapen, naar wij mogen aannemen zonder bijbehorende vergunning.

Wanneer wij hierbij nog enkele praktische bezwaren voegen in verband met de achteloze verwisseling van voertuig en de moeilijkheid om zonder perronkaartje de controle te passeren dan rijst de vraag of wij de consumenten van deze lectuur (bij wie toch een bepaalde verering voor de held verondersteld mag worden) dan allen moeten zien als potentiële wetsovertreders, drankmisbruikers of als aspirant-moordenaars.

Hoewel hun hardnekkig ontkennen van hun morbide voorkeur wel in deze richting wijst, lijkt deze conclusie mij toch wel wat te ver gaan. Het is niet zozeer dat we ons zelf in het zadel van steigerende hengsten wensen, door schurken achtervolgd — met desnoods een blonde schone voorop — of dat we er persoonlijk op gesteld zijn met gedoofde koplampen en een vaart van 250 km per uur langs onbekende berghellingen te scheuren (heeft u wel eens geprobeerd 's avonds zonder licht te rijden...!). Maar, zelf veilig thuis met de deur op het nachtslot is het soms zo verschrikkelijk plezierig om aan alle verantwoorde orde en regelmaat (die we zelf stichtten en waar we op gepaste ogenblikken zo trots op zijn) te ontsnappen!

Er zijn mensen die ontsnappen via roman of meisjesboek. Dat kan ik begrijpen. Hoewel de harmonie die deze schijnwereld te bieden heeft mij meestal overmatig gezoet aandoet — als huishoudjam waaraan bij gebrek aan smaak een extra portie saccharine is toegevoegd — kan ik me voorstellen dat het prettig is tenminste in je vrije tijd de wereld te laten kloppen, waarbij iedereen antwoordt volgens de regels en alle endings 'happy' zijn; met een morele les op de koop toe (iets waarvan je volgens het gezond-vaderlandse standpunt nooit te veel kunt krijgen!).

Diegenen die als entertainment Henry Miller of W. F. Hermans verkiezen, kan ik iets minder goed navoelen, maar ik gun ieder het zijne en als u in uw vrije tijd aan de zwarte zijde van maan of aarde wilt vertoeven is dat uw zaak en niet de mijne. Het menselijk snobisme dat hier te voorschijn komt is ontstellend en de man die mij onder intellectuele loftuitingen een Frans literair werkje uitleende waarvan bij nader onderzoek bleek dat de bladzijden vanaf pag. 20 niet opengesneden waren, bevalt mij nog beter dan de zwoegeer die zich op z'n vrije avond moeizaam door Mulisch heenworstelt om zijn reputatie van een 'belezen' mens te dekken! Hiermee is niets kwaads bedoeld tegen de heer Mulisch, hoogstens tegen hen die boeken buiten, of boven, hun begrip of belangstelling lezen, enkel om te kunnen zeggen ze te kennen.

Maar nu terug naar die andere vlucht in het rijk der fantasie: de thriller-, detective-, spionage- of wild-west-roman. De stoere held met de forse gestalte en het kristalhelder brein, de snelle vuist of revolver; kortom de man die alles kan en die alles gelukt. Ook bepaalde oorlogsromans zijn hier sterk in!

De meesten van ons, die, al volwassen wordend hun jeugddromen — vanaf ontdekkingsreiziger tot straaljagerpilot — successievelijk begraven hebben, zullen een zwak behouden voor deze primitieve supermens. Het is niet dat we zo ontevreden zijn met hoe het ten slotte geworden is, we geloven zelfs niet meer zo erg in 'The Saint', Perry Mason, Lemmy Caution c.c., maar het is zo prettig om nog eens met ze om te gaan!

Het lijkt weer even of die andere — wel veel oncomfortabeler — maar o zo romantische wereld, wat dichterbij is gekomen en het is aardig van al die schrijvers om ons daarbij een handje te helpen!

Ik houd van dit leven en deze wereld, maar van de meeste plezierig-opwindende aandoeningen en gevoelens wil ik ik best een extraatje (zonder voor de consequenties op te draaien!).

En hier zit nu dat 'gevaar' waar vele lieden zo graag mee schermen; lees ze zoveel u wilt. 'De verdwenen dolk', 'Kogels bij de Koffie', 'Het lijk in Blood-Valley', enz., maar weet dat u bedrogen wordt. Ga naar Eddie Constantine en kijk ademloos naar ieder wild tafereel, maar probeer de volgende dag niet de conducteur neer te slaan, omdat hij uw kaartje wil zien!

Zolang we de (droeve) discrepantie tussen deze visioenen en onze eigen wereld kennen, hindert het allemaal niet wat we lezen en dat is maar goed ook, want, mijn brave docenten en bezorgde ouderen, onthoudt dit goed: er is niets tegen te doen.

Of het Karl May is of Peter Cheyney, Mickey Spillane of Leslie Charteris die het toedient; voor 'hero-worship' blijven we altijd gevoelig. Deze regel geldt voor kinderen zowel als volwassenen, maar de eersten zijn eerlijker en worden dus eerder betrapt en verboden. Als je zo'n werk met volle aandacht en gloeiende oren leest, vindt men het bedenkelijk, maar wie nonchalant zo'n boekje meeneemt omdat 't ook wel weer eens aardig is', die mag...

Maar wie garandeert mij dat dit laatste heerschappij ook niet ademloos blijft zitten lezen tot het uit is: de schurk-verslagen en de held-overwinnaar; met als buit dame, 'Jaguar', rashengst of atoomgeheim.

P.S. Onlangs las ik in Elsevier een artikel van de onsterfelijke Godfried Bomans over de onsterfelijke Karl May. Met bewondering merkte ik de oprechtheid op waarmee hij van een uitgebreide kennis der teksten blij gaf.

KITTY VAN DER HAGE

Jazz

Iedereen die regelmatig naar jazz luistert, zelf speelt of tracht erover te schrijven, komt onherroepelijk in aanraking met het rassenprobleem. De oorzaken van deze confrontatie liggen voor de hand: de belangrijke jazzmusici zijn in grote meerderheid Amerikaanse negers, rassendiscriminatie behoort in de Verenigde Staten tot de alledaagse praktijk, en de jazzmuziek wordt zoals elke vorm van kunst mede bepaald door de situatie waarin de kunstenaar zich bevindt.

Het behoeft dan ook geen betoog dat de jazzfans, -musici en -critici bijna steeds unaniem stelling nemen tegen de in Amerika gebruikelijke rassenvooroordelen, met als kernpunt de inferioriteit van de neger. Interessanter is het, eens na te gaan welke argumenten hierbij te berde werden en worden gebracht.

De eerste theorie ging — in een verklaarbare maar gevaarlijke reactie tegen de discriminatie — uit van de superioriteit van de neger op (jazz)muzikaal gebied. Het waren vooral de pioniers onder de Europese critici, de Fransman Hugues Panassié voorop, die deze omgekeerde rassendiscriminatie verdedigden. Zij stelden dat alleen negers in staat waren zuivere jazzmuziek te creëren, en dat alle blanke pogingen in die richting zich dienden te bepalen tot trouwhartig imiteren, waarbij men nooit de illusie mocht koesteren de negermusici te kunnen evenaren.

Het 'negroïde' klankbeeld, zoals dat in hun weinig exacte jargon heette, moest het ideaal van alle blanke musici zijn, zonder dat overigens musicologisch werd omschreven wat dat dan wel precies was. Sterker nog, zelfs negermusici die naar de mening van Panassié c.s. van dit klankbeeld afweken, werden door hen in de ban gedaan.

Een mooi voorbeeld van de methoden van Panassié vormt het geval van tenorsaxofonist Lester Young, die eerst bijna als verrader werd aangemerkt, om een paar jaar later plotseling in de erhemel van pure jazzmusici te worden opgenomen. In de periode voor en vlak na de oorlog is er in deze geest — vooral in de kringen van de oude stijlfanatici — een imposante hoeveelheid faliekante onzin geschreven.

De onhoudbaarheid van deze theorieën werd gelukkig vrij spoedig aangetoond. Nog daargelaten of men wel van meer of minder begaafde rassen kan spreken, is het immers al onzinnig om de Amerikaanse negers tot een apart ras te rekenen. In de VS worden alleen mensen met louter blanke voorouders als blank beschouwd, met gevolg dat iemand met bij voorbeeld één neger- en zeven blanke overgrootvaders in sociaal opzicht een neger is. De Amerikaanse negers vormen dan ook zo'n heterogene groep, dat men — hoe goedbedoeld ook — wel heel voorzichtig moet zijn met het aangeven van raskenmerken.

en het rassen- probleem

Critici en fans gaan zich deze dingen gelukkig langzamerhand realiseren, maar een deel van de misvattingen blijkt helaas maar moeilijk uit te roeien. De Duitse schrijver J. E. Berendt nam in zijn — ook in Nederland wijdverspreide — 'Das Jazzbuch' een aantal schema's op die voor de verschillende instrumenten naast de hoofdlijn een 'zwarte' en een 'blanke' ontwikkelingslijn gaven. Dat leidde echter tot zulke tegenstrijdigheden — Pee Wee Russell bij voorbeeld op één lijn met de andere blanken Jimmy Dorsey en Artie Shaw, in plaats van tussen Johnny Dodds en Edmund Hall, waar hij stilistisch thuis hoort — dat Berendt ze gelukkig in 'Das Neue Jazzbuch' wegliefte.

Ook in Nederlandse kritieken komt men nog wel uitlatingen tegen in de geest van 'warmbloedige, met ritme grootgebrachte negers' of 'geheide negroïde thema's die alleen negers kunnen schrijven'; deze twee staaltjes zijn toevallig afkomstig van Volkskrant-criticus Henk Huurdeman, maar hij is lang niet de enige die zich hieraan bezondigt.

Zelfs de musicologisch zeer deskundige André Hodeur, in Frankrijk de grote weerlegger van Panassié, bleek niet helemaal vrij van deze theorieën, toen hij in zijn overigens voortreffelijke 'Jazz, its evolution and essence' het volgende stukje onzin opnam ter verklaring van het fenomeen swing: 'De Amerikaanse negers creëerden de jazz; en het aantal onder hen dat in staat is tot volledige neuro-musculaire ontspanning is opmerkelijk. Deze eigenschap is gedemonstreerd in de atletiek, waar het vermogen van de gekleurde sprinters en springers om zich te ontspannen wordt beschouwd als de voornaamste reden voor hun snelheid en lenigheid.'

Een wat verstandiger opvatting gaat ervan uit dat de tegenwoordige situatie van de Amerikaanse negers niet door ras- maar door sociale factoren bepaald wordt, en dat dus ook de jazz niet de uiting van een ras is, maar van een onderdrukte groep. In de VS zijn het nu eenmaal vooral de negers die gediscrimineerd worden, zodat zij het zijn die de belangrijkste bijdrage leveren tot de protestmuziek die de jazz nog altijd is.

Een verdere aanwijzing in deze richting vormt het feit dat onder de blanke musici die een rol in de jazz gespeeld hebben, het aandeel van de joden — slechts vijf percent van de bevolking — onevenredig groot is.

Een consequentie van deze theorie zou zijn dat met het geleidelijk verdwijnen van de discriminatie in de VS ook de jazz ingrijpend van karakter moet veranderen. We kunnen, geloof ik, inderdaad nu al de eerste tekenen waarnemen van een evolutie in de richting van een universeler protestmuziek.

BERT VUIJSJE

Gedicht

Te schrijven over een gedicht is een niet minder hachelijke zaak dan erover te spreken. In beide gevallen probeert men het beter, althans anders, duidelijker te zeggen dan het gedicht het zelf zegt. Niet alleen verdraagt een gedicht dit niet – een gedicht spreekt voor zich zelf – maar ook getuigt het van zelfoverschatting bij de lezer, indien hij meent dat zijn commentaar iets aan de zeggings van het gedicht zou kunnen toevoegen. (Van het merendeel van de eind-examinandi van middelbare scholen wordt nog altijd geëist dat zij een gedicht 'met eigen woorden navertellen'. Alsof zij dat zouden kunnen!)

Er kan naar een gedicht slechts geluisterd worden. Steeds opnieuw en dus steeds anders. En elke keer dat dat wordt gedaan, zal weer een ander facet, dat nog niet werd gezien, dat nog niet werd gehoord, zijn werking aan het geheel toevoegen.

Men wil een gedicht begrijpen. Maar – zo dit al mogelijk is – men vergeet, dat begrijpen alleen niet voldoende is. Zou de waardering van een gedicht bij het verstand ophouden, het gedicht zou net zo goed niet geschreven behoeven te zijn. Dat een gedicht een in fraaie be-woordingen gevatte gedachte zou zijn, schijnt een onuitroeibaar misverstand. Pas daar waar de lezer, de beluisteraar er zelf geen woorden meer voor heeft, vindt de optimale zeggings van het gedicht plaats.

Van een lezer mag niet worden verwacht dat hij met ieder gedicht dat hem onder ogen komt, in eenzelfde wezenlijke relatie komt te staan. Ieder mens heeft zijn eigen gehalte aan poëzie. Alleen dan zal een gedicht werkelijk aanspreken, wanneer de poëzie in het gedicht de in ons zelf aanwezige poëzie ontmoet. Dit ontmoeten, dit aangesproken worden daar waar wij het meest ons zelf zijn, is het (letterlijk) ontroerende in een gedicht. Ontroerend, omdat wij herkennen, omdat wij iets ervaren, dat wij als het meest eigene herkennen. Uiteraard is het poëtisch gehalte van ieder mens verschillend van dat van zijn medemens. Vandaar ook dat de waardering voor een zelfde gedicht bij iedere lezer weer anders zal zijn.

Dit ter inleiding van het op deze pagina afgedrukte gedicht van Henk Kooyman. Ontmoet de poëzie, die dank zij Kooyman in dit gedicht gestalte kreeg, de bij ons aanwezige poëzie, dan is er iets zo wezenlijks aan de orde, dat de lezer begrijpen zal, dat iedere informatie over zijn persoon en leven verder overbodig is. Dat levensbeschrijvingen van dichters iets zouden kunnen toevoegen aan de verstaanbaarheid van hun gedichten, is een romantische gril van mensen die geen weet hebben van, of niet willen luisteren naar de stem van het gedicht.

JOHAN VAN NIEUWENHUIZEN

HENK KOOYMAN

Over liefde gesproken

*men had mij verteld van liefde
als geestelijk één zijn, maar het was alles anders,
want wat men liefde noemde, het was iets anders dan liefde*

*en parend waren wij dieren (zij: een zachter dier)
en naarmate wij dieren waren, waren wij meer elkander
en wat men liefde noemde, het was maar een naam voor iets anders*

*en dan dit vreemde, dat het, na ons vereend zijn,
scheen of ik nooit was geboren, alsof ik neerlag
als omhoogkijkend gras in een groen en gelukkig weiland
waarboven ik zelfs de wolken zag drijven. – misschien
is er in elk mens iets dat niet is geboren, iets
dat meer dan de dood is, meer dan het leven ook;
iets, dat bestaat ja, maar dat buiten ruimte en tijd bestaat*